

А. Г. Павленко,
студентка магістратури
факультету іноземних мов
Криворізький державний
педагогічний університет
Науковий керівник:
доктор філологічних наук,
доцент Варданян М. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ

Павленко А. Г. (наук. кер.: д-р філол. наук, доц. Варданян М. В.).
Особливості перекладу дитячої літератури в дослідженнях українських науковців.

У статті представлено аналіз та систематизацію досліджень українського наукового товариства ХХІ століття, яке займається вивченням проблеми перекладу дитячої літератури з англійської мови українською та навпаки. Задля створення власної класифікації запропоновано напрямки, у які об'єднано праці науковців за критеріями досліджуваної проблематики, що уможливило упорядкувати вже наявні думки та визначити малодосліджені теми для подальшого їх вивчення.

Ключові слова: переклад, дитяча література, класифікація.

Павленко А. Г. (науч. рук.: д-р филол. наук, доц. Варданян М. В.).
Особенности перевода детской литературы в исследованиях украинских ученых.

В статье представлен анализ и систематизация исследований украинского научного сообщества ХХІ века, которое занимается изучением проблемы перевода детской литературы с английского языка на украинский и наоборот. Для создания собственной классификации нами было предложены направления, в которые объединены труды ученых по общим критериям исследованной ими проблематики, что предоставило возможность упорядочить существующие взгляды и определить малоизученные темы для дальнейшего их изучения.

Ключевые слова: перевод, детская литература, классификация.

Pavlenko A. (academic mentor Prof. M. Vardanian). Peculiarities of Children Literature's Translation in the Researches by Ukrainian Scientists.

The article presents the analysis and systematization of researches written by the Ukrainian scientific society of the 21st century, which is studying the problem of translating children's literature from English into Ukrainian and

vice versa. To create our classification, we proposed areas in which scientists' works are grouped according to general criteria for their researcher issues. We have structured existing attitudes and identified the little-studied issues for our further researching.

Key words: translation, children's literature, classification.

Постановка проблеми. Переклад дитячої літератури — недостатньо вивчена проблема в українському науковому просторі. Саме тому **метою** нашої роботи є виявлення особливостей перекладу дитячої літератури в дослідженнях українських науковців. Мету було реалізовано у таких **завданнях**: зробити вибірку наукових джерел, згрупувати й проаналізувати їх за проблематикою досліджень, систематизувати та охарактеризувати підходи до розгляду категорії «переклад дитячої літератури».

Предметом дослідження виступають аспекти, за якими ми спробували класифікувати здобутки українських літературознавців з проблем перекладу дитячої літератури з англійської мови українською та навпаки. **Об'єктом** дослідження є праці українського наукового товариства ХХІ століття, що вплинули на розвиток парадигмального дослідження та на роботу видавництва та перекладачів. **Актуальність** нашого дослідження полягає у проведенні ґрунтовного аналізу особливостей перекладу дитячої літератури українською мовою крізь призму досліджень українських науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насамперед, дамо визначення перекладу дитячої літератури. Як і загалом художній переклад, переклад дитячої літератури є відтворенням тексту іншою мовою, перекодуванням його з мови оригіналу на мову того, хто читає твір. Водночас література для дітей — особлива, бо розрахована на особливу аудиторію. Власне художній текст для дітей, за слухним спостереженням Е. Белоглазової, будується лінійно для кращого сприйняття та утримання в пам'яті, адже поширені в дитячій літературі повторювані елементи створюють ритм, організовують процес сприйняття, а також сприяють зниженню навантаження на ще слабко розвинену дитячу пам'ять [1]. Тому переклад дитячої літератури — це складний процес, який вимагає уваги до деталей задля задоволення читацьких потреб маленького читача. Наразі вивченням різних аспектів проблеми перекладу дитячої літератури займається значна кількість українських науковців, серед яких — М. Варданян, А. Вознюк, А. Здражко, Р. Зорівчак, О. Литвиненко, Т. Миколишена, Ю. Мінцис, І. Олійник, А. Потапова та ін.

Виклад основного матеріалу. Переклад дитячої літератури — найуживаніша назва дослідницької площини, яку вчені означають

переважно поняттям «переклад для дітей», оскільки в цьому варіанті назви робиться більший акцент не на властивостях текстів для перекладу, а на дітях, які є їх потенційними адресатами.

Дослідження науковців України, що присвячені різним аспектам вивчення перекладів дитячої літератури, ми згрупували за кількома напрямками:

- 1) методологічний;
- 2) історіографічно-видавничий;
- 3) прагматичний, що включає такі аспекти: проблемно-адаптивний, національно-патріотичний, прикладний.

Тож **перший напрям**, який було виділено, — методологічний. До цієї групи ми віднесли наукові розвідки А. Вознюк та А. Потапової.

А. Потапова визначила специфічні риси дитячої літератури, такі як вік, несформованість мовної особистості, недостатня мовна компетенція та обмежений обсяг знань про навколишній світ, що зумовлюють необхідність особливого підходу до її перекладу. Відповідно до вищезазначених рис у статті розглянуто різні підходи до перекладу творів для дітей, а також запропоновано систематизацію розрізних критеріїв такого перекладу. Наприклад, загальна акцентабельність для різних вікових груп включає: структурну простоту, легкосрозумілість, гармонію між малюнками і текстом, збереження форми, текстуальну цілісність, функціональну відповідність, дотримання педагогічних цілей, стильову відповідність та естетичність [11].

Тему критеріїв піднімає А. Вознюк, зокрема, коли говорить про використання перекладацьких стратегій під час перекладу дитячої художньої літератури та доходить висновку, що сучасні тенденції перекладу потребують відходу від застарілої традиції вибору стратегії «тотального одомашнення». Тут це означає наближення тексту до культури мови, якою він перекладається. При цьому може спостерігатися втрата інформації тексту оригіналу. Як альтернативу, дослідниця пропонує перекладачам орієнтуватися на автора оригіналу твору та з обережністю ставитися до первинних стилістичних і прагматичних особливостей висловлювання [3].

Другий напрям ми означили як історіографічно-видавничий, у якому розглядаємо проблему реалізації дитячої літератури не на етапі перекладу, а на етапі друку та співпраці з видавництвами.

Зокрема О. Литвиненко провела дослідження структури видавничого потоку художньої літератури за розділом 82 «Художня література. Літературознавство» державних бібліографічних покажчиків

Книжкової палати України «Літопис книг» за період 2005–2009 рр. Аналіз динаміки видання художньої літератури свідчить про безперечне лідерство оригінальної художньої літератури, середнє співвідношення якої до перекладних творів протягом останніх п'яти років становить 83% до 17% [6, с. 7].

Історіографічна проблематика не дуже популярна серед науковців, тому тут було вирішено зазначити ґрунтовну працю А. Здражка, який досліджує українські переклади дитячої літератури початку ХХ століття в історіографічному аспекті. У своїй статті дослідник дійшов висновку, що невелику кількість опублікованих перекладів літератури для дітей з англійської мови у 1900–1916 роки можна пояснити скрутним становищем українських видавництв у період економічної кризи, посткризової депресії та назріванням революції. Проте А. Здражко запевняє, що апологети українського слова все-таки змогли захистити українське мистецтво перекладу від занепаду та як доказ наводить приклади, а саме: друкарня Наукового товариства імені Шевченка у 1902 році видає український переклад англійських казок та у 1903 році — роман Даниеля Дефо «Робінзон Крузо», друкарня П. Барського 1904 року видає збірку оповідань «Між хмарами сонечко» у перекладі Н. Грінченко, друкарня С. А. Борисова видає переклад твору Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» тощо [4].

Третій напрям нашої класифікації — прагматичний — включає національно-патріотичне спрямування перекладів, світовідчуттєвий, проблемно-адаптивний та прикладний аспекти. Адже дитяча література виконує не тільки розважальну функцію, але й виховну, розвивальну, освітню, національно-патріотичну та ідеологічну.

Аспект національно-патріотичного виховання розглянуто у статтях М. Варданян. Зосереджуючись на розкритті ментального світу українців, що постає в перекладах української діаспори творів Ф. Г. Бернет, Л. Буссенара, О. Вайльда, Р. Кіплінга, Д. Г. Мукерджі, дослідниця зазначає, що у виборі творів для перекладу провідними стають такі настанови: збереження рідної мови, забезпечення міжкультурної комунікації (пізнання чужого — природи, культури, звичаїв та репрезентація свого досвіду), популяризація цінностей (доброти, щирості, милосердя, співпереживання), що не втратило своєї актуальності й сьогодні [2]. В іншій своїй праці науковиця наголошує, що національно-патріотичні принципи формувалися та впроваджувалися через «концепцію освітнього ідеалу українців за кордоном». Українські перекладачі реалізували цю ідею за формулою «загальнолюдські цінності в національному розумінні». Рідна мова, національна гідність,

християнська толерантність та культурна солідарність — це ті компоненти освітнього ідеалу, які вартують прийняття сучасною молоддю в Україні [13].

Як зазначає дослідниця Р. Зорівчак, вплив перекладної літератури на **світовідчуття народів** загально визнаний і переклади збагачують не лише цільову літературу, а й загальну скарбницю світової літератури. Тому дуже важливо знайомити дітей з перекладами іноземної літератури. Зазначаючи труднощі та особливості історичного розвитку українського перекладацтва, науковиця Р. Зорівчак говорить, що українська перекладацька традиція склалася так трагічно тому, що українська мова й література — дійові важелі формування нації в умовах бездержавності — ніколи не функціонували в нормальних умовах. Саме тому перекладна література відіграє надзвичайно важливу роль у нашому культурному житті і як зберігач духовних цінностей, і як виховний засіб, і як засіб самовиразу нації та збагачення спроможностей рідної мови. Саме тому, на думку Р. Зорівчак, перекладна література для українських дітей — дітей, що часто були позбавлені рідномовної школи, — надзвичайно вагома. Насамперед тому, що перекладна дитяча література значною мірою виховує в читача емоційні почуття. Вона збуджує й активізує творчі сили дитини, розвиває оригінальність думки та критичне мислення. Саме тому плани видавництва мають визначатися не прибутками, а якнайглибшим розумінням потреб української культури та дитячої читацької спільноти. Читаючи (чи то слухаючи читане), переживаючи чимало, дитина вчиться керувати своїми почуттями, формується як особистість [5, с. 3].

Проблемно-адаптивний аспект прагматичного напрямку виокремлюємо у групі праць таких науковців як А. Здражко, Ю. Мінчис, І. Олійник, А. Потапова.

А. Потапова зазначає, що типовими відхиленнями є спрощення, скорочення, пурифікація (очищення), модернізація, а також надмірна дидактизація для того, щоб перекладений твір відповідав уявленням іншої культури про його значущість для молодого покоління [12]. А в іншій своїй роботі науковиця виступає проти надмірної доместикації (одомашнення) тексту. За її словами, «переклад дитячої книги повинен доносити до свого читача відчуття чужоземної культури, виконувати не лише розважальні, а й дидактичні функції. Дитяча книга у перекладі виступає своєрідним “іноземцем”, але таким, який вільно говорить мовою цільової аудиторії» [11].

І. Олійник у статті «Інтерпретація дитячої літератури: погляди — переклади — трансформації» аналізує проблематику перекладів дитячої

літератури. Особливості таких текстів — для читання дітьми або дітям — ставлять перед перекладачем подвійне завдання: адаптувати текст для розуміння дитиною та одночасно дотриматися основи першотвору. Як наслідок, І. Олійник виділяє різні рівні трансформації тексту, що спостерігаються при інтерпретації: пояснення, доповнення, видозміни значення та спотворення змісту [10].

Прагматична адаптація у перекладі дитячої літератури неминуха, як говорить А. Потапова в іншій роботі, але її треба застосовувати помірковано. Неправильне застосування адаптації може призвести до негативних наслідків: постійне нівелювання міжкультурних розбіжностей може спричинити порушення принципів естетизму та дидактизму, а повсюдна експлікація та симпліфікація в тексті перекладу веде до зменшення художньої цінності оригінального тексту і переобтяження тексту перекладу власними додаваннями перекладача [12].

Ю. Мінцис та О. Різничук у статті «Специфіка художнього перекладу дитячої літератури» доходять висновку, що головне для перекладача дитячої літератури — донести до цільової аудиторії ті ж почуття, які викликає оригінальний текст у свого читача. Дослідники говорять, що не слід остерігатися незнайомих для дитини образів під час перекладу, адже дитяча фантазія допоможе дитині ще яскравіше сприйняти текст та познайомитися з іншою культурою. І саме тому адаптація повинна мати місце у перекладі дитячої літератури [8].

Останній напрямок, що ґрунтується на прикладному аспекті перекладацької діяльності, складається не стільки з теоретичних досліджень, скільки визначається групою праць про переклад дитячих творів конкретно-практичного спрямування. Так, Т. Миколишена розкриває особливості відтворення картини чарівного світу англійської літературної казки в українському перекладі [7], а І. Олійник проводить зіставлення україномовних перекладів збірки Редьярда Кіплінга *Just So Stories* [9].

Висновки і перспективи подальших пошуків. Вітчизняні науковці доволі активно вивчають та розвивають проблему перекладу дитячої літератури, спираючись на різні аспекти дослідження. Було виокремлено такі загальні напрямки: методологічний (А. Вознюк, А. Потапова), історіографічно-видавничий (А. Здражко, О. Литвиненко) та прагматичний (М. Варданян, А. Вознюк, Р. Зорівчак, Т. Миколишена, Ю. Мінцис, І. Олійник, А. Потапова).

Такий аналіз та систематизація сучасних наукових праць допомогли нам упорядкувати набуті знання задля їх подальшого розвитку,

поглиблення наявних напрацювань, пошуку нових альтернатив та створення нових парадигмальних підходів до вивчення проблеми.

Список використаної літератури

1. Белоглазова Е. Лингвистические аспекты адресованности англоязычной детской литературы : автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.04. СПб.: 2001. 16 с.
2. Варданыч М. Ментальний світ українця в перекладній літературі для дітей та юнацтва письменників української діаспори. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2018. Вип. 46. С. 12–16.
3. Вознюк А. Критерії застосування перекладацьких стратегій у ході перекладу дитячої художньої літератури. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. № 32, Т. 2. С. 147–149.
4. Здражко А. Українські дореволюційні видання перекладної дитячої літератури. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2012/ukrajinski-dorevoljutsijni-vydannya-perekladnoji-dytyachoji-literatury/>
5. Зорівчак Р. Перекладна література для дітей як чинник формування особистості. *Іноземна філологія*. К.: Український науковий збірник, 2007. С. 3–9.
6. Литвиненко О. Якісні параметри національного книговидання дитячої художньої літератури. *Вісник Книжкової палати*. 2010. Вип. 8. С. 7–11.
7. Миколишена Т. Мовностилістичні особливості відтворення картини чарівного світу Р. Дала в англо-українському перекладі: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Харків, 2018. 259 с.
8. Мінцис Ю., Різничук О. Специфіка художнього перекладу дитячої літератури. URL: <http://niiif.org.ua/File/17mubshp.pdf>
9. Олійник І. Україномовні переклади збірки Редьярда Кіплінга *Just So Stories*: рецепція, інтерпретація, оцінювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.05 «Порівняльне літературознавство». Тернопіль, 2009. 31 с.

10. Олійник І. Інтерпретація дитячої літератури: погляди — переклади — трансформації. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Філологічна*. 2013. Вип. 36. С. 343–346.
11. Потапова А. Дитяча література: підходи та критерії перекладу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 49. С. 193–197.
12. Потапова А. Відтворення стилістичних засобів у перекладі дитячої художньої літератури (на матеріалі українських, німецьких та російських перекладів творів Дж.К.Ролінг): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». Одеса, 2011. 19 с.
13. Vardanian M. Translating Children’s Literature of Ukrainian Diaspora as an Implementation of the Educational Ideal of Ukrainian Abroad. *SHS Web of Conferences “The International Conference on History, Theory and Methodology of Learning (ICHTML 2020)”*. Volume 75 (2020). Kryvyi Rih, Ukraine, May 13–15, 2020, V. Hamaniuk, S. Semerikov and Y. Shramko (Eds.) URL: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2020/03/shsconf_ichtml_2020_01002.pdf